

LITVÁN GYÖRGY

POLITIKAI BESZÉD 1956-RÓL – 1989 UTÁN

Az 1956-tal való foglalkozás kétségkívül 1989-ben érte el a csúcspontot alighanem minden területen: a közbeszédben, a sajtóban, a könyvkiadásban s a politikai megnyilvánulásokban is. Ezt teljesen érthetővé teszi, hogy abban az évben támadtak fel a feledtetésből a temetetlen holtak, találták meg, majd tárták a világ elé a kivégzettek sírjait, akkor zajlott le a nagy újratemetés, s álltak a nyilvánosság elé az 1956 után börtönbe zárt, hallgatásra vagy emigrációba kényszerült tanúk. 1990-re ez a nagy hullám több okból hirtelen levonult, és sokak várakozásával ellentétben 1956 már a tavaszi választási küzdelemnek sem volt központi témája, ami a kifáradás és a folyamat természetes alakulása-változása mellett leginkább azzal magyarázható, hogy az „utódpárt” MSZP nem volt még veszélyes versenytárs vagy ellenfél, amelyet az ötvenhatos fegyverrel kellett volna letaglózni, a két nagy rendszerváltó párt között pedig nem 1956 kérdéskörében jelentkeztek az éles ellentétek. A forradalom öröksége mindamellett megmaradt fontos legitimációs érvnek és tényezőnek.

1956 akkori politikai szerepének tisztázásához tartozik annak áttekintése, milyen szerephez jutottak ismert ötvenhatosok a politikai pártokban, más szervezetekben és magában az országgyűlésben. Fontos körülmény, hogy sem a TIB, sem a POFOSZ, sem más ötvenhatos szervezet nem indult a választáson, illetve nem jutott közvetlen parlamenti szerephez. A rendszerváltás előtt megszólaló ötvenhatosok közül viszonylag a legtöbben – Göncz Árpád, Vásárhelyi Miklós, Király Béla, Mécs Imre, Darvas Iván – az SZDSZ színeiben lettek képviselők. Természetesen az MDF-ben is voltak ismert ötvenhatosok, mint Antall József, Für Lajos, Szabó Iván és persze Csurka István, akinek szerepe és múltja azonban mindinkább tehertéllé vált a párt számára. Ide csatlakoztak viszont az egyre inkább jobbra tolódó, egymással versengve radikalizálódó ötvenhatos szervezetek, különösen a jóvátételről és igazságtételről szóló törvényjavaslatok körüli heves vitákban. Az SZDSZ mereven szembeszegült ezekkel a javaslatokkal, az MDF viszont eleinte felkarolta, s csak később ejtette el őket. A két rendszerváltó párt élesedő és világnézeti, történetpolitikai elemekkel is mindinkább átszőtt szembenállása aktuálpolitikai keretet adott az ötvenhatos táborban amúgy is régen lappangó ellentéteknek.

Szabó Miklós, aki ma minden bizonnyal konferenciánk egyik előadója lenne, 1992-ben a tőle megszokott frappáns fogalmazásban írta le ezt a folyamatot: „A rendszerváltás után a kettős hagyomány ellentéte felszínre került. Ha a Nagy Imre-s értelmiség három évtizedig monopolizálta 1956 ábrázolását, most beállt az ellenhatás. A volt felkelőhagyomány képviselői félreérthetetlené tették, hogy igényt tartanak arra, hogy 1956-ot ők, a fegyveresek jelentik, nem a kommunistából lett értelmiségi demokraták. A forradalmat nem a Nagy Imre-kormány által megteremtett széles körű politikai konszenzus – bízvást mondhatjuk: nem-

zeti összefogás – jelentette, [...] hanem az a fegyveres győzelem, amellyel a felkelés megdöntötte a kommunista rendszert. [...] A két ötvenhatos hagyomány a rendszerváltás kezdetétől fogva különböző politikai csoportosulások *politikai hagyománya* lett.”¹

Ez azt jelentette – ami egyébként nem volt eleve szükségszerű –, hogy ez a radikálisan antikommunista ötvenhatos hagyomány gyors ütemben, mintegy természetesen összekapcsolódott a részben ugyancsak ebbe az irányba tolódó MDF-fel és jobboldali szövetségeseivel. Azért beszélhetünk csak részleges ideológiai egybeesésről, mert míg az Antall vezette kormánypárt hangsúlyozottan konzervatív orientációt követett (különösen a Csoóri Sándor-féle népi csoport háttérbe szorulása után), és a polgári magántulajdon talaján állt, addig az ötvenhatos veteránszervezetek jelentős része a munkástanácsos, kollektivista hagyományt képviselte. Ennek ellenére is elfogadták azonban – már csak pénzügyi kényszerűségből is – a kormány (és személy szerint Boross Péter belügyminiszter) politikai irányítását, s készséggel vállaltak szerepet az ellenzéki pártok vezetői, valamint Göncz Árpád köztársasági elnök elleni akciókban. A másik oldalon az SZDSZ, noha Tölgyessy Péter elnöksége idején létrehozta „saját” ötvenhatos tagozatát, 1956-tal valójában soha nem tudott – s komolyan nem is próbált – politizálni.

Az eddigiekben a szétválási tendenciát vázoltam, ám kezdetben még jelentkeztek a politikai síkon olyan törekvések is, hogy 1956 emléke és hagyománya integráló ellenhatást fejtsen ki a polarizálódással szemben. 1990 októberében Göncz Árpád és Antall József közös felhívással fordult *A világ magyarságához*: „Egyesítsük minden erőnket, hogy megteremtsünk egy olyan világot, ahol senki sem szorul háttérbe azért, mert vállalja nemzetiségét, egy olyan világot, ahol a kisebbségek esélyegyenlőségét úgy tekintik, mint ami elengedhetetlen feltétele a többség boldogulásának is.”² Az egész szöveg a türelem, a pluralizmus, a demokrácia és az alkotmányosság elveit és szellemét hangsúlyozza. Az Országgyűlés október 23-i ünnepi ülésén a miniszterelnök beszélt a forradalom sokszínűségéről, sőt belső ellentéteiről is, de végeredményben ezek áthidalására igyekezett felidézni a közös hagyományt. „Nekünk most az a dolgunk – mondta Antall József –, hogy a mitológia erejével és hitével, a múltbeli tanulságok racionális elemzésével érezzük jelenünkben azt, hogy a közöttünk feszülő ellentétek, a közöttünk meglévő indulatok ellenére alapvető kérdésekben egy nagy nemzeti egységnek kell érvényesülnie, és ez az ellentétek olyan feloldásaként kell hogy jelentkezzenek, amely nem érintheti parlamentarizmusunkat, nem érintheti többpártrendszerünket, nem érintheti azt a demokráciát, amiért együtt küzdöttünk.”³

Egy évvel később, 1991 októberében, a 35. évfordulón rendezett operaházi ünnepségen Antall még mindig integratív szellemben beszélt, de immár erősebben hangsúlyozta a hagyomány- és attitűdbeli különbségeket is. Szerinte már a magyar 1956 bebizonyította, hogy a szocializmus megreformálhatatlan, s hogy Nyugat-Európában sem lehet tisztes baloldali az, aki a kommunista mozgalommal együttműködik. 1956-ban még éltek szocialisztikus illúziók és semlegességi törekvések, ma már ezen túl vagyunk, Európa egységes biztonsági rendszerébe kell illeszkednünk – hangsúlyozta Antall. A belpolitikában egyensúlyozni igyekezett az egyre hevesebbé váló igazságtételi követelések és a bűnbocsátó megbékélés igénye között. A nem-

1 Szabó Miklós: Demokratikus forradalom vagy dicsőséges antikommunista ellenforradalom? In uő: *Múmiák öröksége. Politikai és történelmi esszék*. Budapest, 1995, Új Mandátum, 124. o.

2 A nemzeti megbékélés napja. Göncz Árpád és Antall József felhívása a világ magyarságához. *Magyar Nemzet*, 1990. október 21.

3 Antall József ünnepi beszéde 1956 nemzeti és világtörténelmi jelentőségéről. In uő: *Országgyűlési beszédei 1990–1993*. Budapest, 1994. Athenaeum Nyomda Rt., 115. o.

zet kegyelme azonban – emelte ki – „nem azt jelenti, hogy a megbocsátás szellemével visszaélve politikai szemtelenséggel, arroganciával szemünkbe ne vessenek, és úgy tegyenek, mint ha ők jártak volna el eddig is helyesen, és elég csak a címeiket átfesteni, elég csak félfordulatokat végrehajtani eszmerendszerükben”⁴. Ebből már kiérződik a növekvő ingerültség az aza a felemás és őszintétlen magatartással szemben, amelyet a már erősödőben lévő MSZP legtöbb vezetője a forradalom és a megtorlás vonatkozásában kialakított. Antall József tisztában volt a jogszerű igazságtétel nehézségeivel, ugyanakkor csalódottan tapasztalta, hogy az általa elképzelt morális megtisztulási folyamat elakadt.

A belpolitikai helyzet éleződésén kívül bizonyára ezzel magyarázható, hogy a következő, 1992-es évben határozott elmozdulás mutatkozik Antall 1956-tal kapcsolatos koncepciójának szemléletében. Először is azon túlmenően, hogy Csurka követelésére már 1990-ben kihúzták Nagy Imre nevét az 1956 emlékét megőrkítő törvény szövegéből, Antall József most már „eszméileg” is meg akarta oldani a Nagy Imre-kérdést. A 301-es parcellában tartott június 15-i beszédében, majd egy ezt követő interjúban⁵ hangsúlyozta, hogy Nagy Imrében a *vértanút* tekinti vállalhatónak, aki végül engedmény nélkül szembeszegült a Szovjetunióval és Kádárakkal. A sokáig a párhúségben vergődő politikust azonban nem tekinthette a magyar forradalom méltó vezéralakjának, ezért mesterségesen felnagyította Tildy Zoltán 1956-os szerepét, s kijelentette, hogy valójában Nagy–Tildy-kormányról kell beszélni.

1992. október 23-án azután meghozta a hadiállapotot az 1956-ra való emlékezésben is, s nem csupán a Göncz Árpád ellen szervezett Kossuth téri szélsőjobboldali demonstrációval. A párhuzamos eseményeket és a nap légkörét Kőszeg Ferenc rögzítette: „Kíméletlen, embert és eszményt nem kímélő harc folyik 56 tulajdonlásáért» – mondta a Belügyminisztérium ünnepségén Morvay István államtitkár, jobbra olyan rendőrtisztek jelenlétében, akik az elmúlt évtizedekben így október végén buzgó összetartással vigyáztak, nehogy valaki nemzetiszínű kokárdát tűzzön a kabátjára, vagy virágot tegyen le a Batthyány-mécses kövére. Az államtitkár legalább őszintén szólt, őszintébben, mint a miniszterelnök, aki szemrehányást tett a fővárosnak, amiért az közös nemzeti ünnepünkön »külön- és ellenrendezvényeket« rendez. A »közös ünnep« párt- és állami rendezvényein kizárólag párt- és állami vezetők (valamint a kormányközeli 56-os szervezetek vezetői) szólhattak az illetékességi körüknek megfelelő aktuális problémákról. Így a Gólyavárban rendezett (MDF–KDNP-s) pártrendezvényen Für Lajos honvédelmi miniszter az országot fenyegető veszélyekről beszélt, a rákoskeresztúri temetőben rendezett állami megemlékezésen Andrásfalvy közoktatási miniszter kemény szavakkal fedtte meg azokat, akik az anyagiakat többre tartják az eszméknél. Balsai István igazságügy-miniszter Kál községben a legújabb igazságtételi törvényjavaslatokat ismertette, a Corvin közben az 56-os forradalmárok rendezvényén Boross Péter belügyminiszter a közrend és köznyugalom megőrzésére szólította fel az egybegyűlteket, akik viszontag emlékeztették, hogy ők már két *forradalmi* tüntetésen támogatták a kormányt... Az ünnepségsorozat megkoronázásaként Antall József pártelnök-miniszterelnök az Operaházban a meghívott párt- és állami vezetők, valamint egyházi méltóságok és a diplomáciai testület tagjai jelenlétében az ország előtt álló feladatokról beszélt. Az ünnep egyneműségét csak Göncz Árpád zavarta volna meg. Őbelé azonban belefojtották a szót.”⁶

4 Antall József: A forradalom és szabadságharc 35. évfordulóján. In uő: *Modell és valóság. 1–2. köt.* Budapest, 1994, Athenaeum Nyomda Rt., 2. köt. 224. o.

5 Tóbiás Áron: Történelmünk folyamatossága. Exkluzív interjú Antall József miniszterelnökkel. *Magyar Nemzet*, 1992. július 4.

6 Kőszeg Ferenc: Forradalmi évforduló – „forradalmi” évforduló. *Beszélő*, 1992. október 30.

1993 októberében, szűk két hónappal a halála előtt, Antall József egy kölni klinikáról küldött írásos és rádióüzenetet. A forradalom patetikus méltatása és célkitűzéseinek aktualizálása mellett szavaiból kiérződik a keserűség is: „Soha nem felejtjük el az áldozatok emlékét, a megalázott és földönfutóvá tett családok szenvedéseit, és végre módunk nyílik rámutatni – egy alkotmányos jogállam méltóságával – a bűnök elkövetőire.”⁷ Az 1993-as évfordulón egy kimondottan politikai jellegű sajtópolémia is lezajlott két parlamenti képviselő között. Vásárhelyi Miklós szabaddemokrata képviselő, a Nagy Imre-per egyik vádlottja a *Magyar Nemzet* október 22-i számában megjelent interjújában arról beszélt, valójában mi van az 1956 elnevezéséről és jellegéről folytatott viták mögött. „A nagyon konzervatív körök azok, amelyek tagadják 56 forradalmi jellegét. Tagadják elsősorban azért, mert nekik semmi közük nem volt hozzá. Akármilyen dokumentumot nézek, az a réteg, amelyik a két világháború között vezető szerepet játszott, és amelynek egy része ma is magának vindikálja, hogy ő hivatott a nemzet vezetésére, vagyis a keresztény nemzeti középosztály, 56-ban nem jutott szerephez. Hogy 56 volt, azt nem lehet tagadni. De azt megpróbálják elpalástolni, hogy ez egy társadalmi mozgalom volt. Pedig 37 év távlatából is nyilvánvaló: a forradalomnak igenis szocialista baloldali jellege volt.” Erre a kereszténydemokrata Rott Nándor válaszolt a lap november 8-i számában, tagadva mind a középosztály 1956-os passzivitását, mind a forradalom baloldali szocialista jellegét, s így végezve a cikket: „elgondolkodtató a korábbi reformkommunista Vásárhelyi Miklós szabaddemokrata képviselő nemzeti keresztény középosztály-ellenessége. Mi estünk az első csapás alá 1946 után is, s most, 1993-ban, az 1956-ról szóló cikknek is ellenünk irányul az éle. Elgondolkodtató.” Ez a vita legalább őszinte és releváns volt, hiszen valóban az ötvenhatos örökség társadalmi és politikai lényegét érintette.

1994-ben, az MSZP választási győzelme után természetesen új helyzet állt elő, de 1956 politikai célú felhasználása tovább folytatódott. Erre nyomban a kormányalakítás után Horn Gyula nyújtott frappáns példát, amikor június 16-án Nagy Erzsébettel együtt helyezeti koszorút Nagy Imre sírjára. Ezzel a gesztussal a miniszterelnök minden szónoklatnál hatásosabban ragadta magához a Nagy Imre-hagyományt, és – szándéka szerint – semlegesítette az ellenzék 1956-ra való hivatkozását.

Helyette egy hónappal később, a *Népszabadság* július 20-i számában az MSZP egyik alelnöke, Jánosi György mondta ki nyíltan a szándékot: „itt van végre az ideje, hogy lezárjuk a múlt firtatását, értékelgetését”. Ez az óhaj természetesen az egész kommunista korszakra, de elsősorban mégis 1956-ra és a megtorlás éveire vonatkozott. Pontosan ezzel a törekvéssel fordult szembe már a legközelebbi, 1994-es októberi évfordulón a Fidesz, amikor a legfiatalabb kivégzetre, Mansfeld Péterre emlékező gyűlést rendezett a budai Várban. Orbán Viktor beszéde a hamis megbékélés ellen irányult, s célja a kormányra került MSZP történelmi és erkölcsi hitelének szétzúzása volt, de lényegében már mindazokat az elemeket tartalmazta, amelyek máig is a Fidesz 1956-képét alkotják.

Orbán azt hangsúlyozta, hogy 1956-nak két ellentétes előjelű öröksége van a magyar politikában: „Október 23-a a nemzeti függetlenség, a szabadság és a polgári demokrácia örökségét hagyta ránk, november 4-e pedig a hazaárulás, a terror és a diktatúra hagyományát. Hamis próféták hamis nemzeti megbékélést hirdető szavai nem vehetik rá a polgári Magyarország híveit, hogy koalíciót kössenek október 23-a büszkén vállalt, s november 4-e ma már szegyenletesen mentegedett öröksége mögött.” Kemény mondatokban sorolta a megtorlás borzalmait, a fiatalok kivégzését, az arccal lefelé elföldelt holttesteket s a Nagy Imrével történeteket, ami természetesen mind az MSZP-nek szólt, de kitért a forradalom jellegének „reform-

⁷ Antall József ünnepi köszöntője. *Népszabadság*, 1993. október 22.

kommunista” meghamisítására is, ami kimondatlanul is az SZDSZ felé irányult: „egyre többen tesznek úgy, mintha az 56-os forradalom lényege, politikai természete az akkori kommunista párt frakcióinak küzdelméből állt volna. Egyre mélyebb, egyre hosszabb az a hallgatás, amely az akkori polgári politikai erőket övezi. Valójában az akkori kommunista párt frakcióharcái arról a kérdéstről szölettek, hogy rossz vagy jó szocializmusban éljen-e a magyar nép. A forradalom eseményei azonban zárójelbe tették ezt a vitát. A magyar nép ugyanis nem jó és rossz szocializmus között akart választani, hanem visszakövetelte a polgári élet esélyét.” Végül 1956-nak mint közös nemzeti örökségnek a tagadását jelentette annak a gondolatnak a kigúnyolása is, hogy közös a felelősség, hiszen végeredményben mindannyian együtt éltünk ebben az országban. „Kétségtelen – mondta –, hogy a múltunk közös volt ugyan, de nem volt azonos; a felelősségünk közös volt, de nem ugyanaz. Együtt éltünk ebben az országban az 1956 után fogságot szenvedők és a fogvatartók. Voltak, akik szürke egyenruhát öltöttek, és voltak, akik csíkos rabruhát.”⁸

Miközben ugyanezen a napon Göncz Árpád 1956 „közös melegéről” beszélt, Gál Zoltán házelnök pedig az ellenségeskedés beszüntetésére szólított fel, Orbán Viktor ezzel a beszéddel elindította a magyar társadalom kettévágásának műveletét, s megteremtette saját ötvenhatos politikai legitimitációját, mégpedig karakterisztikusabban, mint ahogy ez addig bármely más politikusnak sikerült. Közölte, hogy nem hajlandó együtt ünnepelni a forradalom leverésének örökösével, ehelyett együtt koszorúzott az MDF-es Für Lajossal, a kereszténydemokrata Surján Lászlóval, a kisgazdapárti Lányi Zsolttal – és Csurka Istvánnal.

1995-ben tovább gyarapodott az októberi megemlékezések színkálája. Ekkor lépett fel önálló és fenyegető erőként a szélsőjobb, amely az MDF-kormány idején nem juthatott önállóan szóhoz, 1994-ben pedig még nem tért magához a súlyos vereség után. Most viszont a szélsőséges szervezetek egymással is vetélkedve készültek a demonstrációra, amellyel a kormány helyzetét akarták megrendíteni. A MIÉP 300 ezres, a POFOSZ 50 ezres, a Kommunizmus Üldözötteinek Szövetsége 20 ezres várható létszámot jelentett be, ami természetesen nem valósult meg, de a hangulatra jellemző, hogy az ijedősnek nem mondható Horn Gyula is jónak látta előzőleg a nemzeti érdekre hivatkozva az Országgyűlés üléséről óvni a rendet és a politikai stabilitást. A MIÉP Szabadság téri gyűlésén a jelentések szerint közel százezren jelentek meg, de az azonnali forradalmi cselekvést csak Szabó Albert egyenruhás fasisztái próbálták képviselni. Csurka végül visszarettent attól, hogy a Magyar Televízió épületét elfoglalva az utcán kezdje meg a kormány megdöntését, s békés hazatérésre szólította fel csalódott híveit. Az átmeneti riadalom azonban jó alkalmul szolgált egy-két megfontolt ötvenhatosnak, így Hegedűs B. Andrásnak és Pomogáts Bélának, hogy a sajtóban felszólítsák az MSZP-t: határolódjon el végre egyértelműen az elődpárttól, és kötelezze el magát világos politikai nyilatkozatban 1956 eszméi mellett.

Horn Gyula azonban éppen erre az őszinte, önkritikus beszédre tudta magát a legkevésbé elszánni. Mindvégig kikerülte, hogy érdemben nyilatkozzon 1956-ról, ehelyett ismét szimbolikus, látványos megoldást keresett. Nagy Imre közelgő századik születésnapja alkalmából köztéri szobor avatásával és az emléket megörökítő törvénnyel akart azonosulni a mártír miniszterelnökkel. A törvényjavaslat körüli parlamenti vita némileg groteszk formában tükrözte az 1956-tal kapcsolatos politikai ellentéteket, hiszen itt a szocialisták erőltették Nagy Imre érdemeinek törvénybe iktatását, miközben az 1956-ra esküvő ellenzéki pártok, mi több, a kormánykoalícióban részt vevő liberálisok is – Nagy Imre iránti tiszteletük kifejezése mellett – mint őszintétlen elleneztek, s nem is szavazták meg a javaslatot. (Az SZDSZ tapintatból

⁸ Orbán Viktor: Ne akarjuk egybeforrasztani azt, ami nem tartozik össze. *Magyar Nemzet*, 1994. október 29.

csupán tartózkodott.) A forradalom és szabadságharc 1996-os, 40. évfordulója mindamellet békésebb lefolyású volt, mint az előző, s még Göncz Árpád is úgy látta, hogy az ellentétek csökkenőben vannak. Disszonáns hangot elsősorban ismét Orbán Viktor ütött meg, aki ünnepi beszédében lényegében megismételte a két évvel korábban mondottakat. De míg annak idején meglegedett az MSZP múltjának bevádolásával, ezúttal – a Batthyány Társaságban – az SZDSZ-re is kiterjesztette a támadást, mondván, hogy a két koalíciós pártot a kádári hatalom ideológiája kapcsolja össze. Pető Iván pártelnök a sajtó szerint ingerülten reagált, hazugságnak minősítette az állítást, de további érdemi vitának nincs nyoma.

Mindamellet a Fidesz továbbfejlesztette ebben az irányban a maga ötvenhatos ideológiáját. A *Polgári Magyarországért* című programfüzetében⁹ immár élesen bíráló hangnemben foglalkozik azokkal a véleményekkel, amelyek 1956-ban a szocializmus „megdicőülését” látják, illetve úgy állítják be az akkori küzdelmet, mintha az csupán a „börtönörök” két csoportja, azaz Rákosi és hívei, valamint Nagy Imre és hívei között folyt volna. Holott – szögezi le saját véleményeként a programfüzet – a harc nem a jobb és rosszabb börtönörök között, hanem a börtön intézménye ellen indult. Természetesen mindkét vitatott állítás csupán a képzelet szüleménye, hiszen ilyet senki sem írt vagy mondott. De az igazán figyelemre méltó „újítás” abban áll, hogy Nagy Imrét és meggyilkolt társait, a forradalom mártírjait 1988 óta először itt sorolták a „börtönörök” közé, még ha a jobbik csoportjukba is.

A Fidesz kormányra kerülését követő első október 23-án a miniszterelnök kimondottan semleges ünnepi beszédet tartott, később azonban annál nyomatékosabban kezdte ő maga, Pokorni Zoltán és több más vezető fideszes is 1956 kizárólagosan *polgári* jellegét hangoztatni. Ez a beállítás, amelynek igazságtartalmával itt fölösleges foglalkozni, önmagában is kirekeszti a forradalmi folyamatból a „polgári”-nak nem nevezhető erőket, elemeket és mozzanatokot, de a továbbiakban, a belpolitikai harcok élesedésével közelebbről is megneveztek azokat az úgynevezett reformkommunista csoportokat, amelyeket a történeti irodalom és publicisztika addig tévesen sorolt a forradalom előkészítői, résztvevői vagy utóvédharcosai közé, mivel – Kövér László és mások értelmezése szerint – ezek az elemek a másik, a kommunista oldalhoz tartoztak, és tevékenységükkel a forradalom kibontakozását igyekeztek gátolni. Ezzel következetesen megvalósul mindazok kirekesztése az 1956-os örökségből, akik a már elkezdődött jövő közéletéből is kirekesztendőek lennének.

Az 1956-ról szóló politikai beszéd tehát a Fidesz- és MIÉP-politikusok, valamint az árnyékukban működő ötvenhatos veteránszervezetek vezetőinek jóvoltából elég sikeresen átalakította a közvélemény forradalomképét. Ebben már elhomályosul vagy el is tűnik Nagy Imre és Bibó István, a munkástanácsok és a diákszervezetek szerepe, kiemelkedik viszont Mindszenty József bíborosé, az egyházé s a november első napjaiban felbukkant keresztény-konzervatív pártoké. A „plebejus 1956” néhány egykori fegyveres harcos jelenlétének köszönhetően egyelőre még létezik, de a perifériára szorult, s valószínűleg csak néhány heroikus-romantikus olajnyomat formájában marad fenn, ha a jelenlegi közbeszéd folytatódik. Másfajta politikai beszédet ugyanis, ismerjük el, az utóbbi években nem hallhattunk 1956-ról.

⁹ *A polgári Magyarországért. „Két pogány közt egy haztért.” A Fidesz Magyar Polgári Párt vitairata.* 2. kiad. Budapest, 1996, Fidesz Országos Elnöksége–Fidesz Központi Hivatal.